

Natalia Szymańska

<https://orcid.org/0009-0001-0751-3250>

Dynamika uczestnictwa dzieci sześciolletnich w opartych na poezji dla dzieci zajęciach stymulujących rozwój mowy

Dynamics of Six-Year-Old Children's Participation in Classes Based on Children's Poetry that Stimulate Speech Development

Abstract: The exercises based on poetry for children, having a distinctive structure and specific linguistic solutions, significantly influence the development of speech in young children, and can therefore be a response to the increasingly lower level of skills such as articulation or prosody among preschool children. In contemporary pedagogical practice, poetic works for children are often forgotten – even though they hold great value, and interacting with them elicits positive reactions from the youngest. The subject of the research presented in the article is the dynamics of six-year-old children's participation in activities based on children's poetry, aimed at stimulating the level of speech development. The observation was used in the study. The observation schedule was employed to collect data, in which information about the children's observed behaviors, including aspects of speech, their activity, interest or lack of thereof was recorded. The research results indicate that activities based on children's poetry generated great enthusiasm among the youngest. The preschool group of children was highly active during the activities (including verbal activity). The structure of the classes, which included the use of activating methods, was not without significance. The works selected for the activities proved to be timeless and still relevant. They attracted children's interest due to sound structure, and stimulated the development of children's language skills.

Keywords: poetry for children, speech development, preschool education

Wprowadzenie

Od wieków liryka bawi, uczy, skłania do refleksji oraz staje się bodźcem do ekspresji twórczej. Niewątpliwie oddziaływania poezji są wielorakie, a jedną ze sfer, na które liryka może mieć istotny wpływ, jest rozwój mowy. Nierzadko padają jednak pytania: Czy w dzisiejszych czasach jest miejsce na zajęcia oparte na poezji dla dzieci? Jak najmłodsi na takie zajęcia reagują i jakie są ich skutki?

Wyniki analiz poziomu rozwoju mowy wśród najmłodszych coraz częściej ujawniają spadek jakości mowy w takich obszarach jak artykulacja i prozodia mowy. Korzystanie z poezji dla dzieci podczas zajęć z nimi otwiera możliwość zapoznania się z zabiegami edukacyjnymi ukierunkowanymi na doskonalenie werbalizacji dziecięcej. To z kolei może przyczynić się do znacznego polepszenia mowy najmłodszych. Należy zaznaczyć, że w liryce mamy do czynienia ze specyficznymi rozwiązaniami językowymi oraz treściowymi, które sprzyjają podejmowaniu działań stymulujących mowę najmłodszych. Wymienia się tutaj onomatopeje, określony rytm, rymy, związki frazeologiczne, przysłowia, komizm, a wreszcie całą strukturę znaczeniową, która jest bliska myśleniu dziecka.

Niniejszy artykuł skupia się na specyfice zachowania dzieci w wieku przedszkolnym podczas zajęć z wykorzystaniem tekstu literackiego. Celem artykułu jest określenie poziomu zaangażowania przedszkolaków podczas zajęć opartych na poezji dla dzieci; realizacji tego celu ma służyć analiza dziecięcych zachowań werbalnych i niewerbalnych wskazujących na nośność materiału poetyckiego generowanych z inicjatywy dzieci. Tekst rozpoczyna się od przedstawienia tła teoretycznego – przybliżona jest tematyka stymulowania rozwoju mowy dziecka poprzez pracę z poezją dla dzieci; następnie nakreślono podstawowe założenia metodologiczne oraz zaprezentowano wyniki badań własnych. W konkluzji artykułu umieszczono wnioski z działań badawczych.

Stymulowanie rozwoju mowy dziecka w toku pracy z poezją dla dzieci – tło teoretyczne

Tym, co czyni lirykę tak wyjątkową, jest – jak wskazuje Katarzyna Krasoń – obecność w niej dwóch zachowujących równowagę rzeczywistości sfer: realnej i transcendentnej¹. To one tworzą pewną iluzję,

¹ K. Krasoń: *Dziecięce odkrywanie tekstu literackiego. Kinestetyczne interpretacje liryki*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2005.

która prowadzi do skutecznego zdziwienia – reakcji na odkodowaną w tekście wiadomość. Dziecko czuje się odkrywczą, a co za tym idzie – jego funkcje poznawcze są stymulowane. Można powiedzieć, że buduje się wtedy wewnątrz człowieka, powstaje iskra do refleksji, poznaje się wartości oraz rozwija horyzonty².

Poezja dla dzieci jest kluczowa w stymulowaniu rozwoju najmłodszych. Pełni różnorakie funkcje: kształcącą, poznawczą, wychowawczą, estetyczną, autoteliczną, kreacyjną oraz anamnezyczną³. Szczególnie istotna w badanym kontekście jest pierwsza z tych funkcji. Poezja dostarcza ogólnej wiedzy o świecie oraz wpaja określone prawa, postawy i zachowania, kształtuje umiejętności językowe, wspiera również rozwój mowy. Dziecko, stykając się z tekstem literackim, wzbogaca swój słownik oraz rozwija umiejętności budowania wypowiedzi, kształci zwłaszcza kompetencje językowe oraz krytyczne myślenie⁴.

Za Bernadetą Niesporek-Szamburską można wskazać kluczowe cechy tekstów kultury w odniesieniu do rozwoju mowy. Są nimi między innymi obecność humoru oraz zabawy⁵. Odbiorca poezji doświadcza komizmu, a więc pewnego dysonansu między elementami rzeczywistości a światem przedstawionym. Jest to możliwe dzięki kontrastom, sprzecznościom, licznym zwrotom akcji oraz absurdom. Należy zaznaczyć, że już od najmłodszych lat człowiek jest w stanie dostrzec takie cechy teksów oraz czerpać z tego radość. Odbiorca poezji dla dzieci zauważa, że w tych tekstach wszystko może się zdarzyć, nie istnieją żadne prawa fizyki. Mamy tutaj do czynienia z tzw. światem na opak – taki świat tworzy każde dziecko. Jest on ściśle związany zarówno z grą dziecięcą wyobraźni, jak i z zabawami wywodzącymi się z folkloru⁶.

Bożena Chrzastowska podkreśla wagę rymu i rytmu w utworach dla dzieci. Te dwa komponenty mają swoje źródło w folklorze dziecięcym. To właśnie one sprawiają, że liryka staje się tak atrakcyjna dla najmłodszych. Oprócz tego, że dostarczają rozrywki, stymulują sferę poznawczo-naukową odbiorców. Sam tekst literacki jest dobrym materiałem do pracy nad rozwojem kompetencji językowych⁷. Nauczyciel

² Ibidem.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

⁵ B. Niesporek-Szamburska: *Humor i zabawa językiem w poezji dla dzieci*. W: *Literatura dla dzieci i młodzieży (po roku 1980)*. Red. K. Heska-Kwaśniewicz. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2008, s. 302–324.

⁶ Ibidem.

⁷ B. Chrzastowska: *Lektura i poetyka. Zarys problematyki kształtowania się pojęć literackich w szkole podstawowej*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1987.

wychowania przedszkolnego powinien właściwie dobierać utwory poetyckie do wieku ich odbiorców.

Jak pisze Danuta Buttler, poezja dla dzieci upodabnia się do prostych tekstów ludowych⁸. Nierzadko wskazać w niej można elementy groteski, porzekadła, zróżnicowane brzmienia oraz zabawy semantyczne. Czasami uwagę odbiorcy zwraca się poprzez zmianę jednej głoski w wyrazie w taki sposób, aby zmodyfikować jego brzmienie i znaczenie – za ciekawe należy uznać wykorzystanie do tego zabiegu głoski problematycznej pod względem artykulacyjnym, na przykład „r” („Marta” – „Malta”). Powoduje to zaskoczenie, ale może również uświadamiać dzieciom prawidłową wymowę⁹.

Liryka dla dzieci jest także meliczna – cechuje się instrumentacją dźwiękową; w wierszach znajdziemy aliteracje, akcentowanie, intonacje, epifory itp. Wszystkie te elementy sprawiają, że teksty zapadają w pamięć, bawią oraz budzą u najmłodszych miłość do literatury. To z kolei przyczynia się do dostrzeżenia przez dzieci wartości słów – możliwości ich doboru, zastosowania oraz estetyki¹⁰.

Zabawowy charakter liryki odpowiada możliwościom percepcyjnym najmłodszych, a dialogowość, elementy fikcji, zabawy, radości, komizmu sprzyjają rozwojowi świadomości i dziecięcych kompetencji językowych¹¹. Jak twierdzą Maria Kielar-Turska oraz Maria Przetacznik-Gierowska, autorzy utworów dla dzieci stosują określone reguły oraz uciekają się do konkretnych rozwiązań, aby w jak najlepszy sposób dostosować teksty do możliwości i oczekiwań ich odbiorców¹².

Autorzy często świadomie tworzą z myślą o rozwijaniu kompetencji językowych dziecięcych odbiorców, celowo układają swoje teksty tak, aby skupić uwagę na wybranej głosce, na przykład gromadzą wyrazy, które się od niej rozpoczynają – dziecko zapoznaje się z taką głoską, a także ćwiczy jej wymowę. Ważne są również onomatopeje – te źródła zabaw dźwiękonaśladowczych pomagają w usprawnianiu aparatu mowy. Poezja stwarza także okazję do aranżowania przeróżnych zabaw kształtujących słuch fonematyczny. Natomiast rym i rytm mogą

⁸ D. Buttler: *Komizm językowy w poezji dla dzieci*. W: *Poezja dla dzieci. Mity i wartości*. Red. B. Żurkowski. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1986, s. 51-70.

⁹ Ibidem.

¹⁰ T. Zawadzki: *Wartości eufoniczne w poezji dla dzieci*. W: *Poezja dla dzieci. Mity i wartości...*, s. 85-110.

¹¹ Ibidem.

¹² M. Kielar-Turska, M. Przetacznik-Gierowska: *Z zagadnień recepcji poezji lirycznej przez dzieci sześciolatnie*. W: *Dziecko jako odbiorca literatury*. Red. M. Kielar-Turska, M. Przetacznik-Gierowska. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa-Poznań 1992, s. 77-110.

pomóc zaspokoić dziecięce pragnienie ruchu, szczególnie wtedy, kiedy najmłodszy znajduje się w stadium przedoperacyjnym; pobudzają skłonność dzieci do fantazjowania, ułatwiają zapamiętywanie oraz są bodźcem do rozwijania płaszczyzny fonologicznej¹³.

Funkcję kształcącą pełnią także zabiegi polegające na ukrywaniu wyrazu w innym słowie, homonimy, neologizmy oraz archaizmy. Takie zabiegi poetyckie motywują dzieci do poszukiwania znaczeń, ale również sprawiają, że dzieci same dążą do tworzenia nowych słów. Liczne w poezji związki frazeologiczne, przysłowia, pytania dostarczają wskazówek odnośnie do interpretacji i rozumienia nowo poznanych sformułowań. Kształcą umiejętność odpowiadania, ale i zadawania pytań¹⁴.

Warto zaznaczyć, że to właśnie w wieku przedszkolnym szczególnie ważne jest stymulowanie mowy dziecka. Wtedy bowiem rozwija się ona najbardziej dynamicznie. Elżbieta Zyzik podkreśla, że należy inspirować najmłodszych do licznych zabaw i ćwiczeń językowych, a także zapewniać im już od najmłodszych lat kontakt z literaturą¹⁵.

Dzieci słuchające deklamacji utworów poetyckich poznają różnorodne środki stylistyczne, nazwy gatunków literackich, tytuły i nazwiska autorów. Tym samym odbiorcy wchodzi w świat kultury. Oznacza to, że rozwijają swoje umiejętności, wiedzę oraz świadomość językową. Nie bez przyczyny mówi się, że literatura rozwija wyobraźnię. Kontakt z utworami literackimi jest bodźcem do fantazjowania i własnej twórczości. Na kanwie tekstu może powstać również pole do dyskusji, rozszerzenia horyzontów, zabawy, radości. Inscenizacje konkretnych utworów umożliwiają zagłębienie się w tekście, dają czas na analizę, zrozumienie, zapamiętanie utworu, ucą nowego słownictwa, konstrukcji językowych, poprawnej artykulacji czy też rozwijają wyobraźnię¹⁶.

Oddziaływanie teksów poetyckich dla dzieci można określić jako wielostronne, utwory te wpływają na kompetencje językowe,

¹³ K. Kuszak: *Poważna rola niepoważnych rymowanek. Zabawa (gra) słowna w literaturze dla dzieci – jej wartość edukacyjna*. „Studia Edukacyjne” 2016, nr 40, s. 89–112. <http://dx.doi.org/10.14746/se.2016.40.6>.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ E. Zyzik: *Mowa dzieci w wieku przedszkolnym i sposoby jej wspomagania*. „Studia Pedagogiczne. Problemy społeczne, edukacyjne i artystyczne” 2011, nr 20, s. 113–135. Pobrano z: https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Studia_Pedagogiczne_Problemy_Spoeczne_Edukacyjne_i_Artystyczne/Studia_Pedagogiczne_Problemy_Spoeczne_Edukacyjne_i_Artystyczne-r2011-t20/Studia_Pedagogiczne_Problemy_Spoeczne_Edukacyjne_i_Artystyczne-r-2011-t20-s113-135/Studia_Pedagogiczne_Problemy_Spoeczne_Edukacyjne_i_Artystyczne-r2011-t20-s113-135.pdf [1.04.2023].

¹⁶ Ibidem.

komunikacyjne, kształtują sprawność narracyjną. Kształtowaniu wiedzy o świecie poprzez rozwijanie sfery poznawczej, emocjonalnej oraz twórczej na kanwie utworów literackich służy metoda dialogowa¹⁷. Podczas pracy tą metodą dziecko zdobywa nowe wiadomości o świecie. Tekst pełni funkcję zarówno wprowadzenia do problemów, podsumowania, jak i części głównej zajęć. Należy dodać, że metoda ta zakłada aktywne uczestnictwo odbiorców tekstu. Podczas zajęć kluczową rolę odgrywają pytania otwarte, eksponuje się podmiotowość, dba o współpracę, zadaniem nauczyciela zaś jest pobudzanie do odkrywania. W rezultacie najmłodszy odbiorca literatury uczy się kreować swoje myśli, zdobywa umiejętności aktywnego słuchania, rozwija sprawności wypowiedzi oraz zadawania pytań, wzbogaca swoje zasoby leksykalne, wchodzi w świat przysłów czy też frazeologizmów. Z całą pewnością również usprawnia aparat mowy, oswaja się z prawidłową artykulacją, zostaje wprowadzony w świat kultury wysokiej¹⁸.

Okazuje się, że motywacją do zagłębienia się w treść utworu i wnikięcia w jego sedno są pytania otwarte utworzone na podstawie fragmentu tekstu¹⁹. Ta istotna wiedza pomaga w pracy z najmłodszymi. Warto zatem zapoznawać dzieci z literaturą, stwarzać im okazję do aktywnego uczestnictwa w zajęciach literackich oraz wejścia w świat budowania refleksji. Kluczowa podczas takich zajęć staje się zatem relacja. Dzieci w wieku przedszkolnym, a często także te w wieku wczesnoszkolnym zapoznają się z utworami najczęściej poprzez przekaz ustny. Kreuje to wyjątkową sytuację wspólnoty, relacji i bliskości, zaspokajających między innymi potrzebę miłości. Na osobie, która prezentuje treść, spoczywa jednak odpowiedzialność przekazywania wzorców kulturowych, stworzenia relacji, pobudzenia dzieci do aktywności. Przebywanie z drugim człowiekiem i tworzenie więzi w czasie recepcji sztuki sprawia, że najmłodszy kontakt z literaturą traktują jako wyjątkowy. Efektem kontaktu z poezją jest przygotowanie dziecka do funkcjonowania w dorosłym życiu oraz samodzielnego odkrywania przekazów kulturowych, których źródłem są dzieła literackie²⁰.

¹⁷ D. Świerczyńska-Jelonek, G. Walczewska-Klimczak: *Dziecko w dialogu z tekstem literackim*. Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2015 [e-book, pdf]. Pobrano z: http://www.bc.ore.edu.pl/Content/763/Dziecko+w+dialogu+z+tekstem+literackim_DSwierczynska-Jelonek_GWalczewska-Klimczak.pdf [2.04.2024].

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ H. Bee: *Psychologia rozwoju człowieka*. Przeł. A. Wojciechowski. Zys i S-ka Wydawnictwo, Poznań 2004.

²⁰ A. Ungeheuer-Gołąb: *Tekst poetycki w edukacji estetycznej dziecka. O metodzie ekspresywnego wykonywania utworów literackich*. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2007.

Jak wspomina Alicja Ungeheuer-Gołąb, spotkanie samo w sobie ma wielką wagę, gdyż od niego rozpoczyna się rozmowa – rozmowa oparta na wymianie myśli. Dziecko ogrywa w takiej rozmowie istotną rolę – ma swój głos. Jedną z dróg kształtowania umiejętności komunikacji i rozumienia mowy jest wykorzystywanie w pracy z tekstem literackim hermeneutyki. Istotą zajęć będą pytania kluczowe do tekstu oraz akt ekspresji²¹.

Dorota Klus-Stańska oraz Marzena Nowicka zauważają, że jednym z niepokojących zjawisk we współczesnej edukacji wczesnoszkolnej jest traktowanie rozwoju mowy jako umiejętności drugoplanowej oraz przypisywanie jej kształtowaniu głównie podejścia redukcyjno-instrumentalnego. Autorki książki *Sensy i bezsensy edukacji wczesnoszkolnej* wskazują jednak, że warto rozwijać tę umiejętność, wykorzystując rozmaite sytuacje oraz formy wyrazu. Zajęcia oparte na pracy z literaturą otwierają bowiem pole do kształtowania mowy dzieci²².

Poezja dla dzieci wydaje się zatem jedną z dróg stymulowania mowy najmłodszych. Podczas zajęć z nimi warto jednak zastosować integrację różnorodnych aktywności i do pracy z tekstem poetyckim dodać zajęcia plastyczne, muzyczne, ruchowe i werbalne. Dziecięcy komunikat kierowany do otoczenia może być bowiem formą artystyczną, a wytwór dziecka – formą rozmowy ze światem²³.

Metodologia badań

Analiza dynamiki uczestnictwa dzieci w wieku sześciu lat w zajęciach opartych na poezji dla dzieci stymulujących rozwój mowy zawierała się w jednym z obszarów prowadzonego przeze mnie eksperymentu pedagogicznego²⁴. Niniejszy artykuł koncentruje się na prezentacji wybranego, następującego zakresu tych badań – dotyczy specyfiki zachowania uczestników w wieku przedszkolnym podczas zajęć z wykorzystaniem tekstu literackiego. Celem tekstu jest określenie stopnia zaangażowania dzieci podczas zajęć. Ocenę tego

²¹ A. Ungeheuer-Gołąb: *Integracja sztuk. Liryka w edukacji dziecka*. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2021.

²² D. Klus-Stańska, M. Nowicka: *Sensy i bezsensy edukacji wczesnoszkolnej*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2005.

²³ A. Ungeheuer-Gołąb: *Poezja dzieciństwa, czyli droga ku wrażliwości*. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2004.

²⁴ W tekście – z uwagi na ramy artykułu – zaprezentowano wyniki badań wyłącznie jednego aspektu działań eksploracyjno-weryfikacyjnych podejmowanych podczas pracy z dziećmi sześciolletnimi.

zaangażowania oparto na analizie dziecięcych zachowań werbalnych i niewerbalnych wskazujących na nośność materiału poetyckiego. Problem badawczy został sformułowany następująco: Jaka była dynamika uczestnictwa dzieci w zajęciach, podczas których wykorzystano poezję dla dzieci, z uwzględnieniem ich zachowania podczas zajęć, w tym włączania się w aktywność werbalną? Podczas badań zastosowano metodę diagnostyczną w ujęciu indywidualistycznym oraz techniki obserwacji i rejestracji wypowiedzi dzieci biorących udział w badaniu. Grupa badana składała się z 7 dzieci (2 dziewczynek i 5 chłopców) w wieku sześciu lat.

W badaniach zastosowano triangulację, stąd obserwacja – podane tutaj informacje za klasyfikacją Janusza Sztumskiego²⁵ – ma charakter bezpośredni, kontrolowany oraz ukryty. Zachowania dzieci były ujmowane w czasie prowadzonych przez autorkę artykułu zajęć opartych na poezji dla dzieci. Na potrzeby badań stworzono kategorię obserwowanych zachowań, która skupiała się na aktywnościach i zachowaniu dzieci. W czasie zajęć z tekstami polskiej poezji dla dzieci chciano w jak najlepszy sposób dostosować poziom odbioru do grupy badanych, szczególną rolę przywiązywano więc do metod aktywizujących. Dokonano obserwacji od wewnątrz – autorka artykułu samodzielnie prowadziła zajęcia i rejestrowała zachowania badanych. Po zakończeniu zajęć dane przenoszono na karty scheduły obserwacyjnej²⁶. Ze względu na wiek i specyfikę grupy uczestnicy nie zostali poinformowani o tym, iż ich aktywność podlega dokumentowaniu. Badane dzieci nie traktowały prowadzącej zajęcia jak osoby obcej, znały ją już od kilku tygodni. Starano się zdobyć zaufanie dzieci oraz dotrzeć do ich autentyczności. Na obserwację i całe badania zgodę wydały odpowiednie placówki.

²⁵ J. Sztumski: *Wstęp do metod i technik badań społecznych*. Wydawnictwo „Śląsk”, Katowice 1999.

²⁶ Scheduła obserwacyjna – narzędzie badawcze *Zachowanie dziecka podczas zajęć opartych na poezji dla dzieci* – składała się z takich pól jak: imię dziecka, data zajęć, temat zajęć, obecność na zajęciach, nastrój podczas zajęć, przejawy zaangażowania / braku zaangażowania dziecka podczas zajęć, aktywność werbalna inicjowana liryką (wypowiadanie się na podstawie tekstu), inne spostrzeżenia.

Wyniki badań przeprowadzonych podczas zajęć z wykorzystaniem konkretnych utworów poetyckich dla dzieci

Zajęcia 1 – *Ptasie radio* Juliana Tuwima

W toku przeprowadzonego badania podczas pierwszego spotkania z dziećmi wykorzystano utwór Juliana Tuwima *Ptasie radio*. Zajęcia miały na celu rozwój umiejętności prawidłowego oddychania, wzbogacenie słownictwa, usprawnienie aparatu mowy oraz wypracowanie sprawnej reakcji na sygnały dźwiękowe po uprzednim poznaniu i wykonywaniu rytmogestów²⁷. W czasie zajęć wykorzystano ćwiczenia dramowe w formie wywiadu z bohaterem. Ta aktywność przyjęła formę ptasiego radia. Pytania mogły być zadawane zarówno przez prowadzącego – nauczyciela, jak i przez dzieci niebiorące bezpośredniego udziału w dramie będące Dziennikarzami. Kluczową rolę odgrywały zabawy ze śpiewem – podstawą była zabawa *Drzewo dźwięków* z książki Doroty Krupy i Jolanty Pszczółki²⁸; zadaniem uczestników było zaśpiewanie wskazanych sylab na dźwiękach wysokich lub niskich.

Z obserwacji wynika, że dzieci chętnie uczestniczyły w proponowanych zajęciach (zob. tabela 1), ponadto chciały powtórzyć leśną audycję. Były zaangażowane w czasie bycia w roli. Dziennikarze z zapałem zadawali pytania, a Ptaki z chęcią na nie odpowiadały. W czasie trwania zabawy *Drzewo dźwięków* na twarzach dzieci pojawiały się uśmiechy – przedszkolaki śpiewały głośno i ochoczo. Natomiast kiedy nadeszła pora na zabawy swobodne, wiele dzieci nadal naśladowało odgłosy ptaków, na przykład „ku-ku”.

W czasie spotkania jedna dziewczynka, Jagoda, była nieobecna. Pozostałe dzieci były raczej w pozytywnym nastroju i przejawiały duże zaangażowanie, co mogłoby oznaczać, że zajęcia je zaciekały i zachęciły do aktywności.

Vanessa była chętna do udzielania odpowiedzi na zadawane pytania. Powtarzała nazwy wszystkich wymienionych gatunków ptaków. Wymawiane przez nią słowa charakteryzowały się hiperpoprawnością, co niesie informację, że dziecko nadal powinno pracować nad utrwaleniem problematycznych głosek. Sprawnie reagowała na sygnały dźwiękowe. Prawdopodobnie cechuje się dobrą koordynacją słuchowo-ruchową. W czasie trwania ćwiczeń dramatycznych bardzo chciała

²⁷ K. Krasoń: *Malowniczy most do poezji. Wiersze Brzechwy i Tuwima w edukacji i wspomaganiu rozwoju dziecka*. Wydawnictwo Edukacyjne, Kraków 1999.

²⁸ D. Krupa, J. Pszczółka: *Zabawy logopedyczne na cztery pory roku. Scenariusze do zajęć grupowych dla dzieci w wieku przedszkolnym*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2009.

otrzymać rolę Słowika. Co ciekawe, po założeniu maski nie była już tak aktywna werbalnie jak wcześniej. Tworzone przez Vanessę wypowiedzi nie były rozbudowane, czasami reagowała jednym słowem. Maską ptaka mogła ją nieco onieśmielić. Z biegiem czasu na twarzy dziewczynki widać było jednak uśmiech i zadowolenie, a budowane przez nią zdania były pełniejsze.

Tabela 1

Zachowania dzieci podczas zajęć opartych na utworze Juliana Tuwima *Ptasie radio*

Obserwowany obszar	Imię dziecka						
	Vanessa	Mateusz	Nicolas	Jagoda	Szymon	Tomasz	Krystian
Czy dziecko było obecne na zajęciach?	tak	tak	tak	nie	tak	tak	tak
Nastroj dziecka podczas zajęć	pozytywny	pozytywny	pozytywny	-	pozytywny	pozytywny	pozytywny
Czy dziecko było zaangażowane w zajęcia?	tak	tak	tak	-	tak	tak	tak
Czy dziecko podejmowało aktywność werbalną inicjowaną poezją dla dzieci (wypowiadało się na podstawie tekstu)?	tak	tak	nie	-	tak	tak	tak

Mateusz przyjął postawę otwartą. W czasie zajęć z uwagą wykonywał ćwiczenia oddechowe. W szybkim tempie rozpoznawał na ilustracjach poszczególne ptaki i wymawiał nazwy ich gatunków, na sygnały słuchowe reagował jednak z dużym opóźnieniem. Wykonywał ćwiczenia dopiero wtedy, kiedy dostrzegł, jakie czynności podejmują dzieci mające taką samą ilustrację. Może być to przesłanka świadcząca o problemach chłopca z percepcją słuchową. Mateusz również chętnie uczestniczył w leśnej audycji. Na samym początku było widać na jego twarzy zakłopotanie. Z czasem jednak coraz częściej udzielał odpowiedzi do mikrofonu. Trudności artykulacyjne chłopca niestety zakłócały odbiór wypowiedzi.

Nicolas, podobnie jak pozostałe badane dzieci, odznaczał się pozytywnym nastrojem. Czasami się zgłaszał, ale poproszony o zabranie głosu, nie odpowiadał. Ćwiczenia oddechowe oraz reakcja na określone sygnały słowne nie sprawiały mu większego problemu. Wyznał ponadto, że cieszy go uczestnictwo w leśnej audycji.

Szymon w czasie powtarzania nazw gatunków ptaków prezentował teatralną mimikę. Analizując jego wypowiedzi, można było zauważyć,

że nie realizował właściwie głosek z szeregu szumiącego. Najszybciej ze wszystkich badanych reagował na dane sygnały i wykonywał rytmogesty. W czasie zabawy dramatycznej był Wróbelkiem. Wypowiedzi chłopca były przemyślane, a reakcje na pytania – obszerne. Po zajęciach chciał nadal chodzić w masce swojego bohatera.

Krystian w czasie spotkania był aktywny, często zgłaszał się do odpowiedzi. Znał również wiele gatunków ptaków. Głośno i ochotczo śpiewał, a w tym czasie na jego twarzy pojawiał się uśmiech. Wcielił się w rolę Dziennikarza i podczas audycji zadawał ciekawe pytania. Można było odnieść wrażenie, że czuł się w roli swobodnie.

Tomek bardzo emocjonalnie odbierał całe spotkanie. Był podekscytowany. Można powiedzieć, że stał się jednym z najbardziej aktywnych uczestników zajęć. Znał wszystkie gatunki ptaków, prawidłowo i szybko reagował na dawane sygnały. Bez zastanowienia zgłosił swoją chęć wcielenia się w rolę bohaterów utworu Juliana Tuwima. Kiedy nałożył maskę Dudka, od razu przybrał poważną postawę. Chętnie zabierał głos i przejmował rekwizyt – mikrofon, a jego wypowiedzi cechowały się spostrzegawczością. Skierował również komunikat do Dziennikarzy:

nie warto było się kłócić, przyniosło to na nas same nieszczęścia, lepiej żyć w zgodzie.

Myślę, że utwór Juliana Tuwima *Ptasie radio*, jak i propozycje ćwiczeń związanych z tym tekstem zostały przyjęte z entuzjazmem. W czasie trwania zajęć uczestnicy mogli trenować kolejne umiejętności i mieć kontakt ze sztuką. Duże zaangażowanie i chęć uczestnictwa w zabawie były widoczne nie tylko wśród dzieci biorących udział w badaniu, lecz także u pozostałych członków grupy przedszkolnej.

Zajęcia 2 – Tygryski Joanny Papuzińskiej

Drugie spotkanie z przedszkolakami dotyczyło wiersza Joanny Papuzińskiej *Tygryski*. Do celów ogólnych tych zajęć należały: rozwijanie koordynacji wzrokowo-słuchowo-ruchowej, usprawnienie pracy aparatu artykulacyjnego i poprawnej artykulacji, kształcenie poprawności narzeczowej oraz prawidłowego sposobu oddychania. Podczas zajęć, oprócz kontaktu z tekstem, miała miejsce improwizacja ruchowa do dwóch różnych pod względem charakteru utworów muzycznych. Dzieci wcielały się w postaci uciekających Tygrysków oraz w rolę Dziewczynki szukającej niesfornych zwierzątek. Przeznaczono również czas na

autorską zabawę ruchową opartą na wierszu Jana Brzechwy *Tygrys*, na ćwiczenia artykulacyjne i oddechowe.

Dzieci były zaangażowane w czasie całego spotkania (zob. tabela 2), zwłaszcza podczas improwizacji ruchowej, która miała na celu wyrażenie własnej interpretacji utworu.

Tabela 2

Zachowania dzieci podczas zajęć opartych na utworze Joanny Papuzińskiej *Tygryski*

Obserwowany obszar	Imię dziecka						
	Vanessa	Mateusz	Nicolas	Jagoda	Szymon	Tomasz	Krystian
Czy dziecko było obecne na zajęciach?	tak	nie	nie	tak	tak	tak	nie
Nastój dziecka podczas zajęć	pozytywny	-	-	pozytywny	pozytywny	pozytywny	-
Czy dziecko było zaangażowane w zajęcia?	tak	-	-	tak	tak	tak	-
Czy dziecko podejmowało aktywność werbalną inicjowaną poezją dla dzieci (wypowiadało się na podstawie tekstu)?	tak	-	-	nie	tak	tak	-

W zajęciach z tekstem Joanny Papuzińskiej brało udział tylko czworo dzieci: Vanessa, Szymon, Jagoda oraz Tomasz. Każde z tych dzieci wydawało się podekscytowane, wszystkie sześciolatki wykazywały się pozytywną energią. Mogło to się wiązać z samym charakterem wiersza. Dzieciom podobały się postaci Tygrysków, które były radosne, oraz humorystyczna puenta utworu.

Vanessa była w pozytywnym nastroju. Gdy dowiedziała się, że *Tygrys* znalazł się w berecie, to wydała okrzyk zaskoczenia i głośno się śmiała. W czasie werbalizacji zabierała głos. Słowa, na przykład „szuflada”, artykułowała poprawnie. Zauważono, że ćwiczenia artykulacyjne nie stanowiły dla niej większego problemu. Mogło się to wiązać z tym, że podobne ćwiczenia praksi oralnej wykonywała w czasie terapii logopedycznej. Dziewczynka w czasie zajęć oznajmiła, że wyraz „beret” bardzo jej się podoba. Zaobserwowano także, że sześciolatka prawdopodobnie dobrze czuła się podczas improwizacji ruchowej – tańczyła, naśladując postać Tygrysa. Ilustrowała ruchem skoki, obroty, taniec, a jej twarz wyrażała pozytywne emocje.

Szymon miał największy problem z wykonaniem zadania w ramach historyjki logopedycznej – nie potrafił prawidłowo odwzorować ruchów artykulacyjnych. Prawdopodobnie można to wytłumaczyć brakiem współpracy rodziców i chłopca z logopedą oraz nauczycielem, choć ta potrzeba była zgłaszana. Ten sam problem pojawił się przy ćwiczeniach oddechowych. W czasie zajęć natomiast Szymon był bardzo aktywny werbalnie. Chciał odpowiadać na każde pytanie. Słowem, które go zaintrygowało, był „latawiec”.

Tomasz w czasie werbalizacji chciał grać główną rolę, przejawiał ponadto niezadowolenie, kiedy sam nie mógł udzielić odpowiedzi, ponieważ wypowiadał się ktoś inny. Nie mógł doczekać się na swoją kolej. Na samym początku nie potrafił również wykonać ćwiczeń oddechowych, dopiero z czasem określone czynności wykonywał prawidłowo. Wyznał, że spodobała mu się improwizacja ruchowa.

Można było odnieść wrażenie, że Jagoda słuchała utworu z uwagą, na twarzy dziewczynki gościło zaniepokojenie, a mimika obrazowała zaskoczenie. Tańczyła z wielkim przejęciem. Na samym początku skakała, wykonywała obroty i czworakowała, a później sprawnie szukała Tygrysków. Potrafiła dobrze wykonywać ćwiczenia artykulacyjne oraz oddechowe. Nie przejawiała natomiast aktywności werbalnej, co powinno niepokoić. W opinii autorki artykułu dziewczynka mogła się krępować przed gronem rówieśników lub mieć gorszy dzień.

Wiersz Joanny Papuzińskiej był źródłem zaniepokojenia dzieci z grupy przedszkolnej, a praca z tym tekstem wpłynęła na powstanie pozytywnej atmosfery. Utwór zawiera w sobie mnóstwo elementów humorystycznych, co może trafić do dzieci. Uwagę najmłodszych zwróciło także słownictwo. Sądzę, że z jednej strony mogło ono być bliskie dzieciom, a z drugiej – intrygowało je, gdyż nie jest używane na co dzień. Utwór zachęcił sześciolatków do aktywności werbalnej. Sytuacja, w której dzieci reagowały z wielkim zainteresowaniem na określone wyrazy, była i dla badaczki bardzo interesująca. Wydaje się to potwierdzeniem tezy, że wiersze wzbogacają słownictwo. Niestety u dzieci z grupy przedszkolnej wystąpiły znaczne problemy z poprawnym wykonaniem ćwiczeń oddechowych oraz z praktyką oralną, które są podstawą prawidłowej artykulacji.

Zajęcia 3 – Na straganie Jana Brzechwy

Temat trzecich zajęć brzmiał: *Stragan pełen warzyw*. W czasie ich trwania dzieci miały okazję wysłuchać wiersza Jana Brzechwy *Na straganie*. Wykonały także ćwiczenia oddechowe oraz usprawniające motorykę narządów mowy. Następnie mogły wczuć się w treść wiersza i za pomocą

ruchu oraz mimiki zobrazować jego treść. Był także czas na zabawę twórczą – tworzenie przygody Selera oraz inscenizację fragmentów wiersza. Celami zajęć były między innymi: kształtowanie umiejętności prawidłowego oddychania i artykulacji, rozwijanie kreatywności, trening pamięci, kształtowanie poprawności i sprawności narracyjnej oraz rozwijanie słuchu fonematycznego. Zaciekawienie prowadzącej zajęciawzbudziła reakcja dzieci na powiedzenia bohaterów tekstu: Selera i Kapusty – przy tych fragmentach najmłodszy wpadali w dobry nastrój, okazywali radość i zadowolenie. Podsumowanie obserwacji z tych zajęć zapisano w tabeli 3.

Tabela 3

Zachowania dzieci podczas zajęć opartych na utworze Jana Brzechwy
Na straganie

Obserwowany obszar	Imię dziecka						
	Vanessa	Mateusz	Nicolas	Jagoda	Szymon	Tomasz	Krystian
Czy dziecko było obecne na zajęciach?	tak	nie	tak	tak	nie	tak	tak
Nastój dziecka podczas zajęć	pozytywny	-	pozytywny	pozytywny	-	pozytywny	pozytywny
Czy dziecko było zaangażowane w zajęcia?	tak	-	tak	tak	-	tak	tak
Czy dziecko podejmowało aktywność werbalną inicjowaną poezją dla dzieci (wypowiadało się na podstawie tekstu)?	tak	-	tak	nie	-	tak	tak

Vanessa sprawnie nazwała wszystkie warzywa oraz zrealizowała poprawnie głoski, które zazwyczaj sprawiały jej trudności. W czasie zajęć dziewczynka była bardzo aktywna. Chętnie udzielała odpowiedzi na pytania. Jej wypowiedzi świadczyły o empatii. Wyznała, że kłócenie się z innymi nie jest dobre, że „warto żyć w zgodzie”. Na samym początku podczas inscenizacji była onieśmielona, lecz z każdą chwilą oswajała się z rolą i na koniec ćwiczenia mówiła głośno, z uśmiechem na twarzy.

Po porównaniu zajęć drugich z trzecimi można stwierdzić, że Jagoda zrobiła postępy – oprócz zaangażowania i pozytywnego nastroju przejawiała aktywność werbalną. Zgłaszała się do odpowiedzi i chętnie odgrywała swoją rolę. Wypowiedzi dziewczynki jednak czasami były niezrozumiałe oraz ciche. Znała ona wiele warzyw i chętnie o nich mówiła. Wymyśliła także swoją historię o przygodach Selera.

Krystian chętnie uczestniczył w proponowanych aktywnościach. Jego odpowiedź podczas zabawy w tworzenie przygody Selera była bardzo oryginalna (na przykład wplótł w opowieść zdanie: „i zobaczył piękny kanion z czarodziejem”). To może świadczyć o bogatej wyobraźni chłopca oraz jego wrażliwości. Według mnie Krystian również zrobił postępy. Zauważyłam, że wymowa nazw poszczególnych warzyw sprawiała mu mniej trudności niż wcześniej wymowa nazw gatunków ptaków. Czasami słyszalna była właściwa realizacja głoski „r”.

Tomasz rozpoczął zajęcia z obojętną miną. Myślę, że przed spotkaniem stało się coś, co wpłynęło na zachowanie chłopca. Z czasem ten stan mu minął i Tomasz z zaangażowaniem uczestniczył w proponowanych aktywnościach. Wcielił się w rolę Buraka, o którą zabiegał. Szybko zapamiętał cały tekst, a sposób wypowiedzenia przez chłopca kwestii wskazywał na jego duże umiejętności aktorskie.

Nicolas na początku zajęć był nieśmiały i spokojny. Rzadko nawiązywał kontakt wzrokowy. Później coraz chętniej uczestniczył w ćwiczeniach – odpowiadał na pytania, sam wyrażał chęć mówienia i uczestnictwa w przedstawieniu. Stał się na chwilę Rzepą. Gdy dostał rekwizyt i wyszedł na scenę, widać było na twarzy chłopca szeroki uśmiech. Sposób, w jaki Nicolas artykuował niektóre wyrazy, powodował jednak, że były one niezrozumiałe dla postronnych osób.

Dane z obserwacji wskazują, że wiersz wywołał u dzieci pozytywne emocje, co może świadczyć o jego ponadczasowości i ciągłej atrakcyjności. Dzieci słuchały wiersza z uwagą, potrafiły opowiedzieć o jego treści – raczej nie było widać znudzenia na twarzach przedszkolaków. Dodatkową atrakcją zajęć była możliwość wczucia się w utwór i wyrażania siebie za pomocą mimiki i ruchu. Ponadto dzieci chętnie inscenizowały wiersz i wcielały się w określone role. Taka aktywność mogła pomóc w zapamiętaniu fragmentów utworu. Jest to także dobry trening artykulacyjny – służy utrwalaniu problematycznych głosek. Warto dodać, że dialogi z wiersza i powiedzenia, zwłaszcza Kapusty i Selera, wywoływały duże poruszenie i wpłynęły pozytywnie na atmosferę.

Zajęcia 4 – *Strachy* Zofii Beszczyńskiej

Czwarte zajęcia skoncentrowane były na poznaniu wiersza Zofii Beszczyńskiej *Strachy*. Ich celem było rozwijanie poprawnej artykulacji, poprawności i sprawności narracyjnej, zwiększenie kreatywności oraz oswojenie dzieci z ich lękami. Zajęcia cechowały się tajemniczym nastrójem. Był czas na pracę z lusterkiem. Najmłodsi oswajali się ze swoją mimiką. Był również czas na improwizację ruchową. Odbyla się także wspólna recytacja omawianego wiersza oraz wizualizacja własnych

„strachów”. Na zakończenie zajęć natomiast ich uczestnicy w sposób symboliczny pożegnali się ze swoimi lękami i umieścili je w magicznym pudełku.

Podczas zajęć badani przejawiali zaangażowanie. Chętnie prezentowali swoje wytwory oraz opowiadali o własnych „strachach”. Co ciekawe, sześciolatkom udało się w stosunkowo krótkim czasie zapamiętać refren utworu, a przy tym starały się one zachować wyraz emocjonalny odpowiedni do recytacji oraz dbały o staranną artykulację. Tego dnia byli obecni wszyscy uczestnicy badania – Vanessa, Mateusz, Szymon, Tomasz, Krystian, Jagoda oraz Nicolas.

Vanessa skupiła się na prawidłowej artykulacji wiersza. Prawdopodobnie utwór ten wprowadził dziewczynkę w dobry nastrój. W czasie inscenizacji była zmotywowana. Wyraźnie uzewnętrzniała swoje emocje za pomocą mimiki i gestów. Chętnie opowiadała także o swoich strachach, a jej wypowiedź była rozbudowana.

Tomasz był bardzo aktywny werbalnie. Zabierał głos przy każdej okazji. Jego wypowiedź była złożona oraz zawierała wiele dodatkowych informacji, na przykład o momencie, w którym jego lęk się rozpoczął. Sześciolatek był także chętny do podzielenia się swoim sposobem na radzenie sobie z problemem. Wybrany fragment utworu recytował z widocznym przejęciem. Ponadto określone wersy wiersza wykorzystywał podczas zabaw dowolnych.

Jagoda również wykazywała chęć uczestnictwa w zajęciach. Wizualizowała swoje lęki oraz sprawnie o nich opowiadała. Co ciekawe, na samym początku przydzielony jej fragment wiersza wypowiadała trochę niedbale, ale z każdym powtórzeniem recytacja wychodziła jej coraz lepiej. W czasie improwizacji ruchowej na twarzy dziewczynki było widać różnorodne emocje. Prawdopodobnie to właśnie zaprezentowany wiersz w połączeniu z aktywnością ruchową i plastyczną skłonił ją do licznych wypowiedzi. Artykulacja Jagody w tym czasie także uległa zmianie – wypowiedzi sześciolatki z biegiem zajęć stały się bardziej zrozumiałe dla otoczenia.

Szymon przejawiał dużą aktywność – zgłaszał się do odpowiedzi, poproszony o zabranie głosu natychmiast jednak zapominał, co chciał powiedzieć. Był zaangażowany w improwizację ruchową oraz recytację.

Nicolas rzadko odpowiadał, lecz zestawienie wcześniejszych zajęć z opisywanymi pozwala dostrzec widoczne postępy w zaangażowaniu chłopca. Jego wypowiedzi stawały się obszerniejsze i pewniejsze, a kiedy nadszedł czas na recytację, Nicolas starał się wyraźnie wymawiać tekst utworu.

Krystian z chęcią prezentował swój rysunek, uczestniczył w improwizacji ruchowej oraz recytował fragment wiersza. Zauważono, że po

skończonych zajęciach nadal przywoływał wersy omawianego tekstu poetyckiego.

Jedynie Mateusz przejawiał smutek już od momentu wejścia do przedszkola. W czasie trwania zajęć jego nastrój zaczął jednak się poprawiać. Należy zaznaczyć, że chłopiec zaprezentował największą spośród wszystkich dzieci ilość lęków. Zauważono również, że wyraźnie się ucieszył, kiedy umieścił rysunek w pudełku i wypowiedział „zakłęcie” – fragment wiersza. Mogło to dla Mateusza oznaczać pozbycie się w sposób metaforyczny strachów. Dane z obserwacji przeprowadzonej podczas zajęć zebrano w tabeli 4.

Tabela 4

Zachowania dzieci podczas zajęć opartych na utworze Zofii Beszczyńskiej *Strachy*

Obserwowany obszar	Imię dziecka						
	Vanessa	Mateusz	Nicolas	Jagoda	Szymon	Tomasz	Krystian
Czy dziecko było obecne na zajęciach?	tak	tak	tak	tak	tak	tak	tak
Nastrój dziecka podczas zajęć	pozytywny	negatywny	pozytywny	pozytywny	pozytywny	pozytywny	pozytywny
Czy dziecko było zaangażowane w zajęcia?	tak	tak	tak	tak	tak	tak	tak
Czy dziecko podejmowało aktywność werbalną inicjowaną poezją dla dzieci (wypowiadało się na podstawie tekstu)?	tak	tak	tak	nie	tak	tak	tak

Jak widać, większość dzieci przejawiała pozytywny nastrój podczas zajęć. Spotkanie skłaniało je do aktywności werbalnej i ukazania swojego rozumienia świata. Uczestnicy zajęć byli zaciekawieni, zaangażowani oraz skupieni. Uważam, że wartością samą w sobie było zapamiętanie fragmentów wiersza przez najmłodszych, warto dodać, że uczestnicy zajęć zapamiętali go w krótkim czasie.

Zajęcia 5 – *O robaczku w niemodnym kubraczku* Anny Onichimowskiej

Przedostatnie z zaplanowanych zajęć dotyczyły wiersza Anny Onichimowskiej *O robaczku w niemodnym kubraczku*. Brało w nich udział pięcioro dzieci. W czasie trwania zajęć nastrój ich uczestników był pozytywny (zob. tabela 5).

Tabela 5

Zachowania dzieci podczas zajęć opartych na utworze Anny Onichimowskiej
O robaczku w niemodnym kubraczku

Obserwowany obszar	Imię dziecka						
	Vanessa	Mateusz	Nicolas	Jagoda	Szymon	Tomasz	Krystian
Czy dziecko było obecne na zajęciach?	tak	nie	tak	tak	nie	tak	tak
Nastrój dziecka podczas zajęć	pozytywny	–	pozytywny	pozytywny	–	pozytywny	pozytywny
Czy dziecko było zaangażowane w zajęcia?	tak	–	tak	tak	–	tak	tak
Czy dziecko podejmowało aktywność werbalną inicjowaną poezją dla dzieci (wypowiadało się na podstawie tekstu)?	tak	–	tak	nie	–	tak	tak

Zajęcia przebiegały bez problemów, w pozytywnej atmosferze. Ich celem było rozwijanie artykulacji, narracji oraz wydłużenie fazy wydechowej. Zaplanowano wiele aktywności, w których dzieci miały się wykazać inwencją twórczą. Przedszkolaki tworzyły strój dla robaczka, wymyślały rymy do wyrazów występujących w tekście, wykonywały ćwiczenia oddechowe oraz uczestniczyły w wywiadzie z bohaterem.

Zadanie polegające na tworzeniu stroju oraz opisanu ubioru dobrze poszło Tomaszowi. Jego zdania były rozbudowane, zawierały zróżnicowane słownictwo. Początkowo chłopiec chciał się stać Robaczkiem, otrzymał jednak rolę Dziennikarza. Na samym początku był z tego faktu niezadowolony, ale ostatecznie odnalazł się w powierzonej mu roli. Zadawane przez niego pytania były rozbudowane oraz nierzadko intrygujące.

Nastawienie Vanessy w czasie trwania wywiadu z bohaterem uległo zmianie, z czasem dziewczynka przyjęła postawę otwartą i w roli Dziennikarza zadawała liczne pytania. Zauważono, że rozwinęła tę umiejętność. Równie dobrze poszło Vanessie rymowanie – rymy dobierała sprawnie i trafnie, odwoływała się również do tych, które były ujęte w wierszu. Przyznała, że spodobały jej się ćwiczenia oddechowe.

Krystian uaktywnił się w czasie wywiadu z bohaterem – Robaczkiem, którym na chwilę się stał (to podczas wykonywania tego ćwiczenia chłopiec był najbardziej aktywny). Odpowiadał poważnie i z rozważą. Na jego reakcję na pytania trzeba było poczekać, w rezultacie stworzone przez niego odpowiedzi były pełne empatii, płynne oraz rozbudowane.

Powiedział, że było mu bardzo przykro, kiedy wszyscy się z niego śmiali. Lubił swój kubraczek, uważał, że jest on piękny, i nie chciał go zamieniać na inny strój. Chciał, aby inni go lubili takim, jakim jest. Był zdania, że ubranko nie jest najważniejsze. Można na tej podstawie wnioskować, że sześciolatek zrozumiał przekaz wiersza oraz wczuł się w postać Robaczka.

Pozostałe dzieci wcieliły się w role Dziennikarzy, którzy zadawali Robaczekowi pytania. Nauczyciel również mógł zadawać pytania. W pierwszej fazie trwania ćwiczenia pytania uczestników nie były związane z głównym węzłem metaforycznym. Sześciolatki pytały bohatera o to, co lubi jeść, robić, czy będzie chodzić z nimi do przedszkola. Po wysłuchaniu pytań zadawanych przez prowadzącego zmieniły swoje – padały pytania: „Czy było Ci smutno?”, „Czy chciałbyś zatrzymać kubraczek?”, „Czy kupisz nowy strój?” itp.

Jagoda z zaangażowaniem tworzyła strój dla Robaczka, wykorzystywane przez nią w opisie stroju słowa były prawidłowo dobrane, a sama wypowiedź w porównaniu z wcześniejszymi autorstwa Jagody znacznie rozbudowana. Dostatecznie dobrze wychodziły jej także ćwiczenia oddechowe. Wykazywała natomiast małą aktywność w czasie dobierania rymów.

Nicolas tym razem chętnie zabierał głos jako Dziennikarz. Warto podkreślić, że w tym ćwiczeniu zadawane przez niego pytania były wypowiedziane skrupulatnie i pewnie. Wypowiadał je także głośniejszym głosem niż w dotychczas wykonywanych ćwiczeniach. Nie miał również problemu ze stworzeniem krótkiego opisu stroju Robaczka. Największą trudność sprawiało chłopcu w tym czasie tworzenie rymów – nie utworzył ani jednego.

Można stwierdzić, że wiersz Anny Onichimowskiej pobudził dzieci do aktywności werbalnej oraz stał się ramą do zabaw ortofonicznych. Skłaniał do myślenia, jak i werbalizacji. Mógł również umożliwiać rozwój narracji.

Zajęcia 6 – Lokomotywa Juliana Tuwima

Zajęcia oparte na utworze Juliana Tuwima *Lokomotywa* zostały przewidziane jako szóste, a więc ostatnie. Nie zabrakło na nich żadnego z uczestników badania. Aktywność werbalna i zaangażowanie dzieci były na wysokim poziomie. Nastrój dzieci można było określić jako pozytywny (zob. tabela 6).

Tabela 6

Zachowania dzieci podczas zajęć opartych na utworze Juliana Tuwima
Lokomotywa

Obserwowany obszar	Imię dziecka						
	Vanessa	Mateusz	Nicolas	Jagoda	Szymon	Tomasz	Krystian
Czy dziecko było obecne na zajęciach?	tak	tak	tak	tak	tak	tak	tak
Nastrój dziecka podczas zajęć	pozy- tywny	pozy- tywny	pozy- tywny	pozy- tywny	pozy- tywny	pozy- tywny	pozy- tywny
Czy dziecko było zaangażowane w zajęcia?	tak	tak	tak	tak	tak	tak	tak
Czy dziecko podejmowało aktywność werbalną inicjowaną poezją dla dzieci (wypowiadało się na podstawie tekstu)?	tak	tak	tak	nie	tak	tak	tak

Zajęcia rozpoczęły się sytuacją przedreceptyjną. Na polecenie prowadzącego dzieci utworzyły pociąg i uczestniczyły w zabawie muzyczno-ruchowej. Następnie podczas recytacji utworu przez prowadzącego kreśliły zgodnie z charakterem i treścią utworu wzory na plecach kolegi/koleżanki. Okazało się, że uczestnicy tak dobrze znali treść utworu, że wraz z nauczycielem recytowali fragmenty tekstu poetyckiego. Niektóre dzieci potrafiły przywołać z pamięci cały utwór. Tekst zatem był im dobrze znany. Na twarzach przedszkolaków pojawiały się uśmiech i zadowolenie, dzieci były zaangażowane w zabawę. Po wspólnym przywołaniu twórczości Juliana Tuwima nadeszła pora na werbalizację, wszyscy uczestnicy zabawy wyrazili chęć zabrania głosu. Można było zauważyć, że tworzenie wypowiedzi wychodziło im coraz lepiej. Dzieci starały się budować pełne zdania, a repertuar słów był bogaty. Wyraźny postęp można było odnotować u Vanessy, Krystiana oraz Jagody. Wypowiedzi tworzone przez te dzieci na forum grupy mobilizowały je również do zwrócenia większej uwagi na poprawność artykulacyjną. Podczas zajęć przedszkolaki miały także okazję stworzyć „pociągową historyjkę”, ćwiczono zatem umiejętność budowania narracji. Dobrze wykonali to zadanie Tomek, Krystian oraz Vanessa, udało im się skonstruować rozbudowane wypowiedzi. Opowiadanie Jagody na samym początku było zwięzłe, ale poproszona o udzielenie odpowiedzi w nawiązaniu do pytań dodatkowych, dodała szczegóły i wykorzystała większą ilość słów. Z pomocą prowadzącego również dobrze poradzili sobie Mateusz oraz Nicolas, którzy początkowo mówili trochę nieśmiało, niepewnie oraz zwięźle. Mateusz miał ponadto

trudności z płynnością wypowiedzi. Z biegiem czasu chłopcy nabrali więcej pewności siebie. W czasie podsumowania dzieci utworzyły pociąg oraz wraz z nauczycielem recytowały przywołany już wcześniej fragment wiersza. Po zajęciach otrzymały odznaki Znamca Wierszy.

Za interesujące można uznać to, że utwór Juliana Tuwima tak zaintrygował dzieci. Tekst wiersza wzbudził ich pozytywny nastrój, umożliwił też przeprowadzenie treningu artykulacyjnego, ćwiczeń pamięci, ponadto sprzyjał poprawie narracji. Co zaskakujące, przedszkolaki znały większą część *Lokomotywy*.

Konkluzja

Obserwacja zajęć dostarczyła istotnych danych dotyczących dynamiki uczestnictwa sześciolletnich przedszkolaków w opartych na poezji dla dzieci zajęciach stymulujących rozwój mowy. Spotkania, jak się okazało, wywoływały u dzieci pozytywny nastrój – dzieci wykazywały się zaangażowaniem, chętnie wykonywały proponowane zadania i ćwiczenia. Należy podkreślić również to, co jest szczególnie ważne dla badań, których wyniki zaprezentowano w tym artykule – na zajęciach przedszkolnych teksty stawały się bodźcem do podjęcia aktywności werbalnej. Badani często chętnie wypowiadali się na tematy utworów, przedstawiali swoje interpretacje i spostrzeżenia. Byli zaciekawieni słownictwem i zabiegami stylistycznymi, dostrzegali rymy i wyrazy dźwiękonaśladowcze, które przenosili na pole zabaw dowolnych. Przedszkolaków bawił komizm języka i sytuacji oraz ciekawił świat na opak. Praca z tekstami literackimi stanowiła również okazję do wdrażania różnorodnych metod aktywizujących dzieci i otwierających je na nowe formy ekspresji, których stosowanie także może wpływać na rozwój mowy. Literatura umożliwia ponadto przeprowadzanie ćwiczeń mowy dialogowej i opowieściowej. Proponowane aktywności z tego zakresu były pozytywnie przyjęte przez dzieci. Na kanwie utworów, które wykorzystywano podczas zajęć w toku badań, można było pozwolić sobie na wprowadzenie zabaw i ćwiczeń ortofonicznych, które najmłodsi realizowali w większości z zaangażowaniem. Rzadko zdarzały się momenty, kiedy dzieci przyjmowały postawę nieco mniej otwartą – chwile takie nie cechowały się jednak dużą intensywnością (mogły się wiązać z wybranymi aktywnościami lub nie mieć żadnego związku z zajęciami). Zazwyczaj zatem teksty służyły do stymulowania rozwoju kompetencji językowych. Dzieci z grupy badanej raczej nie wykazywały znudzenia, były aktywne podczas zajęć; co więcej, zauważalne były postępy w zachowaniu przedszkolaków, które w odpowiedzi na różnorodne działania przyjmowały postawę czynną.

Podczas zajęć przeprowadzono zabawy oparte na metodach dramatycznych, improwizacji, inscenizacji, ekspresji twórczej oraz wizualizacji. Spotkania były bogate w liczne ćwiczenia artykulacyjne, oddechowe oraz relaksacyjne. Badani odkrywali sens utworów, zapamiętywali ich fragmenty, przekształcali znaki jednego rodzaju na inne oraz – co w tym obszarze badań jest kluczowe – zostali zachęceni do aktywności werbalnej. Można wysnuć wniosek, że omawiane utwory wpisują się w przestrzeń edukacyjną – otwierają drogę między innymi do rozwoju mowy dzieci. Utwory Juliana Tuwima, Jana Brzechwy, Joanny Papużyńskiej, Zofii Beszczyńskiej, Anny Onichimowskiej, pochodzące z kanonu literatury dla dzieci, a także teksty innych autorów mogą być z powodzeniem wykorzystywane w pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym.

W toku badań można było odnotować, że dzieci zauważały świat realny i transcendentny – w literaturze przedmiotu o obecności tych dwóch światów w percepcji dziecka pisała Katarzyna Krasoń²⁹. Wielokrotnie uczestnicy badania byli zaskoczeni tekstami, ujawniali swoje przemyślenia na ich temat, a co za tym idzie – funkcje poznawcze dzieci były stymulowane. Dzieci w czasie zajęć z liryką zostały wprowadzone w dobry nastrój – to ich reakcja na humor poezji i zabawy językowe³⁰. Najmłodsi zauważali przekaz autorów oraz komizm utworów poetyckich. Podczas badań ujawniła się łatwość zapadania w pamięć fragmentów tekstów o charakterze melicznym. Istotne okazało się również bycie w relacji w czasie omawiania przekazu utworów, zadawanie pytań oraz stawianie zadań, które pobudzą do twórczego uczestnictwa oraz wskażą nowe drogi działania.

Badania były przeprowadzone w jednej placówce edukacyjnej na niewielkiej próbie (choć mogą zostać rozszerzone i przeprowadzone w większej liczbie placówek), mają więc postać eksperymentu indywidualistycznego. Niemniej jednak zdaniem autorki artykułu dokładnie pokazały mały wycinek rzeczywistości, a ten wniosek w przyszłości pozwoli kontynuować oraz rozszerzać działania badawcze. W dziecięcym odbiorze poezji można zatem zauważyć przesłanki jej drogocennego działania. Badania mogą również wskazywać możliwości wzbogacenia pola działań edukacyjnych o ćwiczenia z wykorzystaniem utworów poetyckich dla dzieci. W kontynuacji działań badawczych można by przeprowadzić cykl zajęć opartych na poezji dla dzieci, a zogniskowanych na pozostałych sferach rozwoju dziecka.

²⁹ K. Krasoń: *Wychowanie przez poezję. W: Literatura dla dzieci i młodzieży...*, s. 215–238.

³⁰ B. Niesporek-Szamburska: *Humor i zabawa językiem w poezji dla dzieci...*

Bibliografia

- Bee H.: *Psychologia rozwoju człowieka*. Przeł. A. Wojciechowski. Zysk i S-ka Wydawnictwo, Poznań 2004.
- Buttler D.: *Komizm językowy w poezji dla dzieci*. W: *Poezja dla dzieci. Mity i wartości*. Red. B. Żurkowski. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1986, s. 51-70.
- Chrzastowska B.: *Lektura i poetyka. Zarys problematyki kształtowania się pojęć literackich w szkole podstawowej*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1987.
- Czechowski J.: *Funkcje edukacyjnej literatury dla dzieci i młodzieży*. „Kultura i Edukacja” 2007, nr 2, s. 7-21. Pobrano z: https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Kultura_i_Edukacja/Kultura_i_Edukacja-r2007-t-n2/Kultura_i_Edukacja-r2007-t-n2-s7-21/Kultura_i_Edukacja-r2007-t-n2-s7-21.pdf [2.01.2024].
- Kielar-Turska M., Przetacznik-Gierowska M.: *Z zagadnień recepcji poezji lirycznej przez dzieci sześciolletnie*. W: *Dziecko jak odbiorca literatury*. Red. M. Kielar-Turska, M. Przetacznik-Gierowska. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa-Poznań 1992, s. 77-110.
- Klus-Stańska D., Nowicka M.: *Sensy i bezsensy edukacji wczesnoszkolnej*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2005.
- Krasoń K.: *Dziecięce odkrywanie tekstu literackiego. Kinestetyczne interpretacje liryki*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2005.
- Krasoń K.: *Malowniczy most do poezji. Wiersze Brzechwy i Tuwima w edukacji i wspomaganiu rozwoju dziecka*. Wydawnictwo Edukacyjne, Kraków 1999.
- Krasoń K.: *Wychowanie przez poezję*. W: *Literatura dla dzieci i młodzieży (po roku 1980)*. Red. K. Heska-Kwaśniewicz. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2008, s. 215-238.
- Krupa D., Pszczółka J.: *Zabawy logopedyczne na cztery pory roku. Scenariusze do zajęć grupowych dla dzieci w wieku przedszkolnym*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2009.
- Kuszek K.: *Poważna rola niepoważnych rymowanek. Zabawa (gra) słowna w literaturze dla dzieci – jej wartość edukacyjna*. „Studia Edukacyjne” 2016, nr 40, s. 89-112. <http://dx.doi.org/10.14746/se.2016.40.6>.
- Niesporek-Szamburska B.: *Humor i zabawa językiem w poezji dla dzieci*. W: *Literatura dla dzieci i młodzieży (po roku 1980)*. Red. K. Heska-Kwaśniewicz. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2008, s. 302-324.
- Sztumski J.: *Wstęp do metod i technik badań społecznych*. Wydawnictwo „Śląsk”, Katowice 1999.
- Świerczyńska-Jelonek D., Walczewska-Klimczak G.: *Dziecko w dialogu z tekstem literackim*. Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2015

[e-book, pdf]. Pobrano z: http://www.bc.ore.edu.pl/Content/763/Dziecko+w+dialogu+z+tekstem+literackim_DSwierczynska-Jelonek_GWalczewska-Klimczak.pdf [2.04.2024].

Ungeheuer-Gołąb A.: *Integracja sztuk. Liryka w edukacji dziecka*. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2021.

Ungeheuer-Gołąb A.: *Poezja dzieciństwa, czyli droga ku wrażliwości*. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2004.

Ungeheuer-Gołąb A.: *Tekst poetycki w edukacji estetycznej dziecka. O metodzie ekspresywnego wykonywania utworów literackich*. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2007.

Zawadzki T.: *Wartości eufoniczne w poezji dla dzieci*. W: *Poezja dla dzieci. Mity i wartości*. Red. B. Żurkowski. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1986, s. 85–110.

Zyzik E.: *Mowa dzieci w wieku przedszkolnym i sposoby jej wspomagania*. „Studia Pedagogiczne. Problemy społeczne, edukacyjne i artystyczne” 2011, nr 20, s. 113–135. Pobrano z: https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Studia_Pedagogiczne_Problemy_Spoleczne_Edukacyjne_i_Artystyczne/Studia_Pedagogiczne_Problemy_Spoleczne_Edukacyjne_i_Artystyczne-r2011-t20/Studia_Pedagogiczne_Problemy_Spoleczne_Edukacyjne_i_Artystyczne-r2011-t20-s113-135/Studia_Pedagogiczne_Problemy_Spoleczne_Edukacyjne_i_Artystyczne-r2011-t20-s113-135.pdf [1.04.2023].